Faculty of Letters Journal of Social Sciences

| cujos.cumhuriyet.edu.tr | Founded: 1982 Available online, ISSN: 1305-5143 Publisher: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi

Existentialism, MacIntyre's Return to Aristotle or on the Ontology of Freedom, Choice and the Possibility of Being Human (Dunamis)

Hatice Nur Erkızan[1,a,*],

[1] *Department of Philosophy, Faculty of Letters, Muğla Sıtkı Koçman University, Muğla, Türkiye*
**Corresponding author*

Research Article

History

Received: 15/04/2026
Accepted: 15/06/2026

Copyright

This work is licensed under Creative Commons Attribution 4.0 International License

ABSTRACT

This study examines Alasdair MacIntyre's critique of existentialism within the broader framework of his diagnosis of modern moral philosophy and reassesses that critique through the lens of Aristotelian virtue ethics. According to MacIntyre, modern moral discourse has lost its shared teleological understanding of human nature, resulting in moral judgments that lack rational foundations and are reduced to expressions of subjective preference. The philosophical expression of this condition is emotivism, and existentialism emerges as one of the most influential moral outlooks shaped within this fragmented landscape.

MacIntyre is particularly critical of Jean-Paul Sartre's claim that human beings create their own essence through radical choice. He argues that this view presupposes an unencumbered, ahistorical self detached from social practices, traditions, and shared goods. For existentialism, values are grounded in individual commitment; however, MacIntyre contends that such a conception of freedom cannot generate meaningful moral norms because it lacks an account of the objective goods internal to practices and forms of life. Choice, when not guided by virtues and embedded within a narrative unity of life, collapses into arbitrariness. Thus, the existentialist ideal of radical freedom results not in moral authenticity but in profound normative emptiness.

MacIntyre's call for a return to Aristotle is decisive at this point. Aristotelian ethics conceives the human being as a teleological agent endowed with potentials (dunameis) that are realized through participation in socially established practices aimed at goods internal to those practices. Virtues are not subjective preferences but ontological dispositions that enable individuals to achieve human flourishing (eudaimonia). MacIntyre argues that virtues can only be understood within the context of a narratively unified life and a living tradition that provides standards of excellence. Moral rationality, therefore, does not arise from abstract principles or sheer acts of will, but from historically embodied forms of communal life.

The central contrast between existentialism and the Aristotelian tradition thus lies in their respective conceptions of freedom. Existentialism interprets freedom as unconditioned choice, whereas the Aristotelian-MacIntyrean framework understands freedom as the cultivated capacity to choose in accordance with one's telos. Genuine freedom, for MacIntyre, is achieved not by escaping all constraints but by developing the virtues necessary to participate in practices ordered toward human goods. Such development requires community, moral education, and tradition.

The paper also briefly considers the contemporary relevance of MacIntyre's critique. The fragmentation of moral discourse, identity-based moral claims, and widespread experiences of meaninglessness in late modern societies echo MacIntyre's diagnosis of emotivist culture. Aristotelian virtue ethics, as reconstructed by MacIntyre, offers a relational and historically situated conception of the self that provides a more robust foundation for moral reasoning. His project should therefore be understood not as a nostalgic return to the past, but as an alternative to the moral incoherence of modernity.

Key Words: Existentialism, Dunamis, Virtue Ethics, Modern Morality, Choice.

Varoluşçuluk, MacIntyre'ın Aristoteles'e Dönüşü ya da Özgürlük, Seçim ve İnsan Olma Olanaklılığının (Dunamis) Ontolojisi Üzerine

ÖZ

Bu çalışma, Alasdair MacIntyre'ın modern ahlak felsefesi eleştirileri bağlamında varoluşçuluğa yönelttiği temel itirazları inceleyerek bu eleştirileri Aristotelesçi erdem etiği çerçevesinde yeniden değerlendirmeyi amaçlar. MacIntyre'a göre modern ahlak düşüncesi, ortak bir teleolojik insan doğası anlayışını kaybetmiş; bunun sonucunda ahlaki yargılar rasyonel temellerini yitirerek yalıtık öznel tercihlere indirgenmiştir. Bu durumun felsefi ifadesi "duyguculuk" (emotivism) olup, varoluşçuluk da bu zeminde biçimlenen bir kavrayışı ifade eder.

MacIntyre, özellikle Jean-Paul Sartre'ın insanın özünü kendi seçimiyle yarattığı yönündeki görüşünü, köksüz ve tarih-dışı bir özne anlayışına dayandığı için eleştirir. Varoluşçu özne, kendi değerlerini radikal bir özgürlükle kurar; ancak bu özgürlük, MacIntyre'a göre, toplumsal pratikler, gelenekler ve ortak iyilerden kopuk olduğu için ahlaki anlam oluşturma olanağından yoksundur. Seçim, bir anlatı bütünlüğü ve erdemler tarafından yönlendirilmediğinde keyfiliğe dönüşür. Böylece varoluşçuluğun savunduğu özgürlük, aslında derin bir normatif boşluk ile sonuçlanır.

MacIntyre'ın Aristoteles'e dönüş çağrısı bu noktada belirleyicidir. Aristotelesçi etik, insanı belirli olanaklara (dunamis) sahip, pratikler içinde gelişen ve belirli bir telos'a yönelen bir varlık olarak kavrar. Erdemler,

bireysel tercihler değil, insanın iyi yaşama (eudaimonia) yönelimini gerçekleştirmesini sağlayan gerçekleşmelerdir. MacIntyre, erdemlerin ancak anlatı bütünlüğüne sahip bir yaşam ve gelenek içinde sürdürülen pratikler aracılığıyla anlaşılabileceğini savunur. Böyle bir çerçevede ahlaki rasyonalite, soyut kurallara ya da salt seçime değil, tarihsel olarak somutlaşmış yaşama biçimlerine dayanır.
Bu bağlamda varoluşçuluk ile Aristotelesçi yaklaşım arasındaki temel fark, özgürlük anlayışında ortaya çıkar. Varoluşçuluk özgürlüğü bağsız seçim olarak yorumlarken, Aristotelesçi gelenek özgürlüğü insan doğasının/insani var oluşun gerçekleşmesiyle ilişkili bir olanak olarak görür. MacIntyre'a göre gerçek özgürlük, kişinin kendi telos'una uygun erdemli eylemleri seçebilme kapasitesidir; bu ise topluluk, eğitim ve gelenek gerektirir.
Çalışma, MacIntyre'ın eleştirilerinin günümüz etik ve siyaset tartışmaları açısından önemini de kısaca ele alır. Kimlik politikaları, bireycilik ve anlam krizleri bağlamında modern öznenin parçalanmışlığı, MacIntyre'ın tanımladığı ahlaki dilin dağınıklığını doğrular niteliktedir. Oysa Aristotelesçi erdem etiği insanı varlık ile bağıntılı ve tarihsel bir varlık olarak konumlandırarak anlamlı bir ontik-etik zemin sunar. Bu nedenle, MacIntyre'ın yaklaşımı, yalnızca tarihsel bir geri dönüş değil, modernliğin açmazlarına yönelik bir yanıt olarak da değerlendirilebilir.
Anahtar Kelimeler: Varoluşçuluk, Dunamis, Erdem Etiği, Modern Ahlâk, Seçim

[a] nerkizan@mu.edu.tr ORCID: 0000-0001-5832-1622

How to Cite: H. N. Erkızan(2026) Existentialism, MacIntyre's Return to Aristotle or on the Ontology of Freedom, Choice and the Possibility of Being Human (Dunamis), *CUJOSS*, Erdem / MacIntyre'ın Peşinde – Alasdair MacIntyre Özel Sayısı: 1-7

Bazı Ön Belirlemeler ya da Bir Prologue

Bu çalışma, Alasdair MacIntyre'ın modern ahlâk eleştirisini varoluşçu düşünce ve Aristoteles ile bağıntılı olarak ele alır. Özellikle Erdem Peşinde ortaya konan ahlâkî parçalanma teşhisi ile varoluşçuluğun bireysel özgürlük, seçim ve anlam yaratımı temaları arasındaki gerilim ve örtüşmeler analiz edilir. MacIntyre'ın Aristotelesçi erdem etiği yaklaşımının, varoluşçuluğun özne merkezli etik anlayışına yönelttiği eleştiriler incelenirken; aynı zamanda modernliğin yarattığı normatif boşluk konusunda iki yaklaşımın ortak zeminine de dikkat çekilmeye çalışılır. Genel olarak bakıldığında, 20.yüzyıl ahlâk felsefesinin iki güçlü yönelim üzerinden biçimlendiği söylenebilir: Normatif temellerin çöküşünü teşhis eden gelenek eleştirileri ve bireyin özgürlüğünü ve sorumluluğunu merkeze alan varoluşçu etik.

Şimdi, MacIntyre, modern ahlâkın rasyonel bir temelden yoksun kaldığını söylerken (MacIntyre, 1981), Jean-Paul Sartre ve Albert Camus gibi varoluşçuların tam da bu temelsizlik durumundan hareketle bireye anlam yaratma yükünü yüklediğini ileri sürer (Sartre, 1946/2007). Bu noktada ertelenemez olan soru şu olarak görünür: Acaba MacIntyre'ın gelenek temelli erdem etiği yaklaşımı, varoluşçuluğun radikal özgürlük anlayışına bir alternatif sunar mı, yoksa aynı krize farklı bir yanıt mı verir?

MacIntyre'a göre modern ahlâk dili, tarihsel ve ontik bağlamından kopmuş soyut kavram kalıntılarından oluşur. "Hak", "ödev", "iyi" "sorumluluk", "adalet" ve "eşitlik" gibi kavramlar hâlâ kullanılmakta, fakat onları anlamlı kılan teleolojik insan anlayışı neredeyse bütünüyle terk edilmiş- belki red edilmiştir de denilebilir- durumdadır (MacIntyre, 1981, pp. 1–5). Bu nedenledir ki modern ahlâk tartışmaları esas olarak rasyonel temelden yoksundur ve duygusal tercihlerin çatışmasına indirgenerek bir "emotivizm"e/duyguculuğa dönüşmüştür. İşte bu eleştiri ve tanı zemininden hareketle, MacIntyre, Aristotelesçi bir kavrayış içinden yeni bir çözüm inşa etmeye yönelir. Ona göre yapılması gereken şudur: İnsan yaşamını bütüncül bir anlatı olarak görmek; erdemleri pratikler ve gelenekler içinde temellendirmek ve de son olarak; ahlâkı telos'a, yani bir amaca bağlamak. Ona göre bu kavrayış içinden bakıldığında özne, kendi kendini kuran soyut bir bilinç değil, tarihsel olarak yerleşik bir anlatının kurucusu ve taşıyıcısı olarak kendini duyurur.

Varoluşçuluk: "Hiçlik" / "Temelsizlik" ve "Var-Oluşsuzluk" İçinde Özgürlük veya L'Être et le Néant!

Genel olarak herkesin çok iyi bildiği gibi, varoluşçuluğun klasik formülasyonu şu önermede kendini dile getirir: "Varoluş özden önce gelir." (Sartre, 1946/2007, p. 22). Buna göre, insan doğuştan belirlenmiş bir özü taşımaz; o, ancak seçimleriyle kim olduğunu kurar. Sonra; ahlâkî değerler nesnel olarak verilmiş değildir, dolayısıyla da sorumluluk radikal ve kaçınılmazdır. Zaten varoluşçuluk, modernliğin yarattığı normatif boşluğu kabul eder; fakat bu boşluğu bir kriz değil, özgürlüğün zemini olarak yorumlar (Crowell, 2012). Şimdi burada ilginç olan, MacIntyre ile varoluşçuların başlangıç teşhislerinin benzer olmalarıdır. Her ikisi de nesnel ahlak temellerinin çöktüğü yolundaki görüşü paylaşır ve modern öznenin anlam bunalımı içinde olduğunu onaylar. Varoluşçular bu bunalımı öznenin yalnızlığı, saçmalık ve anlamsızlık içinden tanımlarken, MacIntyre gelenek kaybını, öznenin parçalanmışlığını ve köksüzleşmesini felsefi kavrayışının merkezine yerleştirir. Ve her iki yaklaşım da modern bireyin *yön kaybı* yaşadığını kabul eder ve bu noktada ortaklaşır. Ancak hemen belirtmek gerekir ki onların bu teşhis edilen problemlere verdikleri yanıtlar birbirinden neredeyse bütünüyle farklıdır ve dolayısıyla çözüm yolları da.

Şimdi varoluşçuluk içinden özneye bakıldığında onun şu üç temel nitelik içinden tanımlandığı söylenebilir: Özne normatif referansını kendisi üretir; geçmişten bağımsız olarak seçebilir ve son olarak; özne ahlâkî

yükümlülüğün asıl kaynağıdır. İşte tam da bunun kendisi, MacIntyre'a göre, ahlâkın öznel tercihlere indirgenmesinin kaynağını oluşturur ve de Aristotelesçi bir ifadeyle söylendiğinde, "varlıktan/ olandan" kopuşu başlatır (MacIntyre, 1981, pp. 11–14). Oysa, MacIntyre için, insan, bir yaşam anlatısının kurucu karakteridir ve o, ancak kimliğini/karakterini ait olduğu gelenek ve toplum içinde inşa edebilir. Erdemler de yine orada gerçekleştirilir. Dolayısıyla; erdemler, *bireysel icatlar değil, tarihsel pratiklerin bizzat kendileridir.* O nedenledir ki MacIntyre, varoluşçuluğun özgürlük tarifini *tarihsiz ve zeminsiz* bir soyutlama olarak görür.

Ahlâkın Kaynağı Nedir? İnsanın Kendini Keşfi mi yoksa Kendini Yeşertmesi mi?

Yukarıdaki ifadelerden de çıkarsanabileceği gibi, varoluşçu düşünce değerlerin kaynağını insanın seçiminde bulması nedeniyle ahlakın temeline özgürlüğü yerleştirir. Dolayısıyla kimlik ancak seçimle kurulabilir ki burada toplumun kendisi, doğal olarak, ikincil bir öneme sahiptir. Buna karşın MacIntyre ahlakın temeline amaç ve erdemleri alarak toplumun kendisine özsel bir anlam yükler; çünkü insan orada "kendini anlatır". MacIntyre, o nedenle, varoluşçuluğun insanı "kendi değerlerini icat etmeye zorlayan" bir yalnızlığa ittiğini düşünür. Bu durum, ona göre, modern ahlâk krizinin bir başka trajik tezahürüdür (Knight, 2007, pp. 145–148).

Şimdi; tüm eleştirilere rağmen, iki yaklaşım arasında beklenmedik bir yakınlık olduğuna da yukarıda dikkat çekilmişti. Çünkü her ikisi de *modern bürokratik ahlâkı* eleştirir ve de insan yaşamını belirleyenin özünde anlam arayışı olduğunu kabul ederek, ahlâkın salt kurallara indirgenmesine sert bir biçimde karşı çıkar. Belki de bu noktada şu denebilir: MacIntyre varoluşçuluğun doğru sorular sorduğunu ama yanıtları yanlış yerde aradığını düşünür.

Aristotelesçi Kökler ve MacIntyre: Özgür İnsan Bir Telos'u Olan İnsandır!

MacIntyre'ın varoluşçuluğa yönelttiği eleştiriler doğrudan Sartre veya Camus'ye karşı geliştirilmiş görünse de aslında onun eleştirisindeki hedef daha derindedir: Aristoteles'ten kopmuş modern insan anlayışı (MacIntyre, 1981, pp. 51–61). Bu nedenle denilebilir ki aslında MacIntyre–varoluşçuluk karşıtlığı aslında iki farklı insan ontolojisinin karşı karşıya gelmesidir. Şimdi; Aristoteles'e göre insan, belirli bir doğal var oluşsal amaca (ergon- telos) yönelmiş bir varlıktır. Nikomakhos'a Etik'te insanın işlevi (ergon) akla uygun etkinlik olarak tanımlanır ve iyi yaşam, insanın yeşermesi (eudaimonia) bu işlevin erdemli şekilde gerçekleştirilmesine, yeşertilmesine bağlıdır (Aristotle, 2009, pp. 1097b22–1098a20). Burada önemli olan üç nokta vardır:

> *İnsanın var oluşu normatiftir*–Nasıl yaşamamız gerektiği, ne olduğumuzdan bağımsız değildir ki ben bunu, olandan hareketle insanı tanımlayan bir doğal normatiflik olarak adlandırıyorum (natural normativity); yani insanı ne doğadan bütünüyle bağımsız olarak ve ne de salt doğadan hareketle tanımlama. Burada elbette dunamis kavramı merkezi bir yer işgal eder. (Erkızan, 2025)
>
> *Erdemler karakterin gerçekleştirilen nitelikleridir* – Onlar, seçim anındaki soyut kararlar değil, alışkanlıkla ve dahi ontik olanaklılığın mümkün kıldığı zeminden hareketle gerçekleştirilmiş yönelimlerdir.
>
> *İyi yaşam salt bireysel değil, aynı zamanda etik ve politik-toplumsaldır.* Çünkü bir toplum dışında erdemli yaşama mümkün değildir. Aristoteles'i izlersek, ancak tanrı ya da canavar toplum dışında yaşayabilir ama insan asla!

İşte MacIntyre'ın temel tezi ve eleştirisi, modernliğin tam da bu üç öğeyi kaybetmiş olduğu ile doğrudan bağlantılıdır. Altını çizmek gerekir ki MacIntyre, Aristoteles'i tarihsel bağlamından koparıp basitçe "klasik erdem etiği"nin kurucusu olarak almaz. Onu, modern ahlâk krizine cevap verebilecek bir yeni kavrayışın merkezine yerleştirir. Bu kavrayışın kendisi üç Aristotelesçi kavrama dayanır:

> Eylem: MacIntyre'a göre pratikler, içsel iyilere yönelen toplumsal etkinliklerdir (örneğin bilim, sanat, siyaset). Bu anlayış, Aristoteles'in etkinlik merkezli erdem anlayışının modern yorumu olarak görülebilir.
>
> Anlatısal Yaşam Birliği: Aristoteles insan yaşamını bütünsel bir etkinlik olarak görürken, MacIntyre bunu anlatısal birlik kavramıyla ifade eder. Bir eylemin anlamı, yaşam öyküsündeki yeriyle belirlenir (MacIntyre, 1981).
>
> Telos'un ve İnsanın Bir Arkhe Olarak Geri Dönüşü: Varoluşçuluğun aksine MacIntyre, insanın kendi telos'unu icat etmediğinin altını önemle çizer. Çünkü telos, gelenekler ve pratikler içinde keşfedilir. Bu görüş, Aristoteles'in doğa anlayışının tarihsel-toplumsal bir değerlendirmesi olarak da okunabilir (Knight, 2007, 85–92).

Varoluşçuluk ile Aristoteles Arasındaki Gerilim Üzerine…

MacIntyre ile varoluşçular arasındaki gerilim, aslında Aristoteles ile modern özne anlayışı arasındaki gerilimin çağdaş bir versiyonu olarak görülebilir. Aristoteles'e göre her şeyin bir işlevi var ise insanın da bir işlevi (ergon) vardır elbette. Çünkü insan var oluşu uyarınca bir amaca doğru yönelir ve o, bu amacını kendisi de bir arkhe olarak kendinden hareketle ve bir toplum içinde gerçekleştirebilir. Bu gerçekleştirme veya başka bir ifadeyle, insanın kendini yeşertmesi ne doğaya karşıt ve ne de yalnızca doğadan hareketle olanaklıdır. Kimlik ve karakter alışkanlıklarla yeşerir ki bu bağlamda toplum

ana kucağı gibidir; onsuz olunamaz. Çünkü ahlakın temeli var oluşa uygun insani yeşermedir. Oysa varoluşçuluk önceden belirlenmişliği tamamen red eder ve neredeyse mutlak ve saltık bir özgür seçim konusunu kararla bağıntılayarak toplumu sınırlayıcı ve ikincil görür. O nedenledir ki Sartre'ın "insan kendini seçer" görüşü (Sartre, 1946/2007, p.22: Man is nothing else but what he makes of himself), Aristoteles açısından anlamsızdır; çünkü seçim, ancak belirli bir iyi anlayışı çerçevesinde anlamlı olabilir. Daha açık ifadeyle, Sartre'ın "insan kendini seçer" iddiası Aristotelesçi etik perspektiften bakıldığında problematiktir; çünkü Aristoteles'e göre seçim, ancak önceden tanımlı bir iyi (agathon) anlayışı içinde anlam kazanır. MacIntyre tam da bu noktayı vurgular: Seçim, iyi anlayışından önce gelemez; ondan bağımsız olamaz.

İki Özgürleşme Anlayışı: Aristotelesçi Var Oluşçuluk (Beingism) ve Varoluşçuluk (Existentialism)

Varoluşçulukta özgürlük, belirlenimsizliktir. Aristoteles ve MacIntyre'da ise özgürlük, *insani yeşerme* (eudaimonia) *ve yetkinleşebilme olanağı ve olanaklılığıdır*. Bu nedenle, Sartre için özgürlük gerçekte bir değer yaratma yükü ve ağırlığını ifade ederken, Aristoteles için özgürlük, insanın işlevine; yani insanın kendisi için iyi olana uygun eyleyebilme yetkinliğini ifade eder. İşte bu Aristotelesçi zeminden hareket eden MacIntyre için de özgürlük, erdemler aracılığıyla telos'a yönelimdir. Bu fark, ahlâkın psikolojisini radikal bir biçimde ve tamamen değiştirir. Varoluşçu özne *yalnız, ağırlaşmış/beli bükülmüş bir Sisyphos* (Camus, 1991, pp. 119–123) iken, Aristotelesçi-MacIntyreci özne yeşertici ve katılımcıdır. Şimdi, bu söylenenler ışığında MacIntyre'ın varoluşçuluğa yönelttiği temel itiraz şöyle ifade edilebilir: Eğer insanın özü yoksa ve değerler seçimle kuruluyorsa, erdem kavramı temelsiz kalır. Çünkü erdem, belirli bir insan yetkinliğinin ontik temeline gönderme yapar. Oysa varoluşçulukta insanın "ne olması gerektiği" önceden belirlenemez. Bu nedenle MacIntyre'a göre varoluşçuluk, modern duyguculuğun daha sofistike bir biçimidir (MacIntyre, 1981, pp. ss. 23–25, 38–39). Ancak ve tüm bunlara karşın yine de ikisi arasında bir uzlaşma düşünülebilir mi? Açıktır ki varoluşçuluk, insanın *sorumluluk boyutunu* güçlü şekilde vurgular, Aristotelesçi gelenek de *yön ve ölçüt* sağlar. Bu bağlamda MacIntyre, varoluşçuluğun şu katkısını dolaylı biçimde kabul eder görünür: Modern birey artık geleneğe "doğal olarak" ait değildir; bilinçli katılım gerekir. Bu durum, Aristotelesçi etiğin modern dünyada ancak refleksif bir şekilde sürdürülebileceğine göndermede bulunur. MacIntyre ile varoluşçuluk arasındaki tartışma aslında şu temel soru üzerinden de izlenebilir: İnsan seçerek mi olur, yoksa o, insani var oluş kapasitelerini veya olanaklarını yine ona uygun düşen insani var oluş alıştırmalarını gerçekleştirerek mi olur; başka ve daha teknik bir ifadeyle, var oluştan (dunamis) olmaya (energeia) yönelerek mi olur? (Erkızan, 2025a, ss. 55-64) Şimdi; varoluşçu özne ontolojik boşluk/temelsizlik ile kendini sınırlandırdığı için etik dolayımda da belirsizlik ile sınanır. Ne kendini bilir; çünkü bileceği bir özü yoktur ve bir özü olmadığı için de seçiminin/seçimlerinin bir anlamı yoktur! Ve bir özü olmadığı için doğal olarak bir telos'u da yoktur…kendinde eriyen mum gibidir…kendi kendini eritir. (Erkızan, 2025b), Buna karşın, Aristotelesçi-MacIntyrecı anlayışa bakıldığında, orada olumlayıcı ontolojik yönelimin aynı zamanda etik ölçütün de temelini teşkil ettiği görülür. İşte, MacIntyre, Aristoteles'i modern dünyaya taşıyarak varoluşçuluğun bıraktığı bu normatif boşluğu doldurmayı hedefler. Bu nedenle onun girişimi, varoluşçuluğa karşı bir reddiyeden öte, *Aristotelesçi bir var oluşçuluk atılımı olarak da değerlendirilebilir.* Çünkü MacIntyre'ın pratik kavramı ile Aristoteles'in energeia (etkin olma, etkinlilik) anlayışı arasında derin fakat çoğu zaman örtük kalan ve pek de görülemeyen bir süreklilik vardır. Bu bağ, yalnızca etik düzeyde değil, eylemin varlık tarzını analiz etme bakımından da önemlidir. Dunamis–energeia ayrımı Metafizik'in 9. kitabının merkezindedir. Aristoteles energeia kavramını yalnızca "faaliyet" anlamında kullanmaz. Energeia, bir varlığın potansiyelini (dunamis) gerçekleştirdiği, kendi içinde tamamlanmış bir etkinlik tarzını ifade eder. Energeia'nın temel anlamları şöyle ifade edilebilir:

> *Energeia* bir dış sonuca indirgenemez
>
> Etkinliğin değeri, kendini gerçekleştirme ile içten bağıntılıdır
>
> Görmek, düşünmek, mutlu olmak gibi şeyler birer *energeia*'dır
>
> Bu tür etkinlikler, araçsal değil, *içsel olarak amaçlıdır; yani kendi amacını kendi içinde bulundurur.* (Erkızan, 2012, ss.83-91)

Bu anlayış, Aristoteles'in mutluluk (eudaimonia) tanımında açıkça görülür. Buna göre, mutluluk bir "sonuç" değil, yaşam boyunca süren erdemli etkinliktir (energeia kat' aretēn). (Aristotle, 1925, Book I, ch. 7). Bu noktada da MacIntyre'ın Erdem Peşinde adlı çalışmasına bakmak yerinde olur. O, bu çalışmada pratiği şu şekilde tanımlar: Pratikler, içsel iyilere ulaşmayı amaçlayan, toplumsal olarak yerleşik ve iş birliğine dayalı çeşitli etkinliklerdir (MacIntyre, 1981, p.187). Burada "içsel iyiler" (internal goods) kavramı kritik önemdedir. Bir pratiğin değeri dışsal ödüllerde değil (para, prestij makam vb.) o etkinliğin gerçekleştirilmesinde bulunur. Örneğin iyi bir satranç oyunu oynamak, sadece kazanmak değildir; oyunun içsel standartlarına uygun bir doğru yetkinlik sergilemektir. Bu, açıkça energeia kavramını andırır. Hem Aristoteles ve hem de MacIntyre energeia'yı içsel bakımından kendi içinde değerli etkinlikleri tanımlamak için kullanır. Etkinlik kendi içinde değerlidir; kendinden dolayı değerlidir. İçsel iyiler erdemin içindedir. Etkin olan şey yetkinliği de kendinde taşır ve bu bakımdan erdemler pratiğin sürdürülmesini sağlar. Energeia belli bir ereğe yönelir; dolayısıyla ve doğal olarak teleolojiktir ve erdemler de böyle olması

bakımından içsel bir amaca sahiptir. Karakter ile ilişkisinde düşünüldüğünde, energeia insanı biçimlendirir; yani böylesi pratikler erdemli karakteri oluşturur. MacIntyre'ın pratiği ile Aristoteles'in energeia'sı arasında tam bir paralellik bulunur. MacIntyre'ın pratiği, energeia üzerinden-ki Aristoteles energeia terimini kendisi bulmuştur; öncesi yoktur ve o olmanın ve oluşun açıklanmasında anahtar işlevi görür-tarihsel ve toplumsal olanı tanımlar ve kurar. Bu noktada MacIntyre'in kavrayışı ile varoluşçuluk arasındaki fark daha da belirgin hâle gelir. Anımsanacak olunursa, Sartre'da eylem, anlamını öznenin seçimiyle kazanır; o, önceden verilmiş bir içsel norm taşımaz ve eylem deyim yerindeyse bir "proje"nin parçasıdır. Oysa Aristotelesçi-MacIntyrecı çizgide, eylem zaten bir içsel iyilik yapısına sahiptir; dolayısıyla *özne anlamı icat etmez*, o olanı gerçekleştirir. Ve de erdem, bu katılımın / gerçekleştirmenin / yeşermenin kendisidir. Dolayısıyla varoluşçulukta eylem anlam yüklenen bir boşluk, MacIntyre'da ise anlamı taşıyan bir yapıdır. Bu ise, yalnızca etik kavranımı değil, eylemin ontolojisini de değiştirir. Bir tarafta değeri seçime bağlama ve o seçimi yapan öznenin yaratım ahlakının getirdiği zorunluluk, diğer yanda ise olandan hareketle olana katılma ve bu katılma sayesinde olma! Bu nedenle denilebilir ki MacIntyre'ın Aristotelesçiliği, sadece normatif bir etik öneri değil, modern özne metafiziğine karşı geliştirilmiş bir *eylem ontolojisidir*. Yine bu açıdan MacIntyre'ın Aristoteles'e dönüşü, varoluşçuluğun eylemi öznel projelere indirgemesine karşı, eylemin kendisinde bulunan nesnel ama pratik içinde açığa çıkan bir anlam yapısını ifade eder. Aristoteles'ten MacIntyre'a uzanan çizgide ahlâk, kuralların değil, *anlamlı etkinliklerin ontolojisi* üzerinde yükselir.

Dunamis'in Yokluğu: Varoluşçu Seçim ile Aristotelesçi Seçim Arasındaki Ontolojik Ayrım

Varoluşçu etik ile Aristotelesçi etik arasındaki en derin farklardan bir diğeri de insan eyleminin ontolojik yapısının kavranışında kendini gösterir. Bu fark, özellikle seçim (prohairesis, choice) kavramında belirginleşir. Aristotelesçi çerçevede seçim, önceden var olan bir dunamis'in *gerçekleştirilmesi* iken; varoluşçulukta seçim, insanın kendisinin kararlaştırdığı bir başlangıçtır. Aristoteles'te dunamis salt "olasılık" değildir. Bir şeyin ne olabileceği, onun ne olduğuna bağlıdır; yani olan ile olabilen arasında içsel bir ontik bağ vardır. Nergiz soğanının dunamis'i nergiz çiçeği olabilmektir; rastgele herhangi bir şey değil. Aristoteles'te dunamis yönelimli imkân ve ona bağlı olasılıksallığı ifade eder. İnsan söz konusu olduğunda da durum aynıdır: İnsan, akıl sahibi bir varlık olarak belirli yetilere sahiptir. O, bu yetiler dolayımında belirli yetkinleşme/olma/olabilme amacına yönelebilir ve de ahlâk, bu yönelimlerin gerçekleşmesi ile ilgilidir. Dolayısıyla, Aristotelesçi seçim, sınırsız bir açık alan içinde keyfi yönelim değil, belirli potansiyellerin bilinçli gerçekleşmesidir (prohairesis) (Aristotle, 2009, 1111b5–1113a10.) Buna karşın varoluşçulukta seçim öncesiz-bir-kuruluş gibidir. Zaten Sartre'ın ünlü tezi "varoluş özden önce gelir." / "existence precedes essence" ifadesi, tam da dunamis anlayışının reddi anlamına gelir (Sartre, 1946/2007, p.22). Çünkü varoluşçu özne, önceden belirlenmiş bir var oluş biçimine sahip değildir ve buna bağlı olarak da belirli bir yetkinleşme/olma doğrultusuna sahip değildir. Seçimleriyle kendi özünü kuracağı bir tözü yoktur. Yani burada seçim, bir potansiyelin gerçekleşmesi değil, *özün yaratılmasıdır.* Seçim öncesinde belirlenmiş bir "insan telos'u" yoktur. Özetlenecek olursa; Aristoteles'te seçim dunamis'in (olanağın, kapasitenin, olanağa bağlı olasılığını) energeia'ya dönüşmesi; başka bir ifadeyle yeşermesidir ki özün ve öznenin kuruluşu da burada kendini gösterir. İmkanlar varlıktan/doğadan gelir ve özgürlük de yönelimlidir. Buna karşın varoluşçulukta seçim, temelsiz bir zeminde özün yaratılması ile ilgilidir. Dolayısıyla, imkanları/olanakları/kapasiteleri olmayan öznenin özgürlüğü de sisli bir belirlenimsizlik olarak kalır. Ya saçma ya da saçma!

MacIntyre'ın Müdahalesi: Dunamis'in Etik-Toplumsal Kavranımı

MacIntyre, Aristoteles'in biyolojik doğa anlayışını aynen devralmaz; fakat onun yerine toplumsal olarak biçimlenen bir dunamis anlayışını geliştirir. İnsan, belirli pratiklere katılabilen bir varlık olduğu gibi, erdemlerini geliştirebilme ve gerçekleştirme kapasitesine de sahiptir. Ve insan böyle bir varlık olarak anlatısal bir yaşam bütünlüğü kurma potansiyeli taşır. Bu, modern dünyada "doğa" yerine "gelenek içinde biçimlenen yetiler" fikridir. Dolayısıyla MacIntyre'da seçim doğrudan şu soruya bağlıdır: Hangi pratikler ve erdemler aracılığıyla potansiyelimi gerçekleştireceğim? Bu, varoluşçuluğun "kendini icat eden özne" modelinden radikal biçimde farklıdır ki o aynı zamanda ahlâkın ontolojik psikolojisini de değiştirir: Seçim öncesi durum boşluk ve belirsizlik okyanusudur. Bu okyanus ki kaygının da sınırsız özgürlükle gelen kaynağı durumundadır ve de değer yaratma yükü başarısızlık ve kendine ihanetle sonuçlanabilir. Hiç kuşkusuz Aristotelesçi özne tüm yanlışlardan, kusurlardan ve başarısızlıklardan muaf değildir. Ama Aristoteles'te insan, insan olabilmeye yönelebilir. Her halükârda onun yükü, kendi insani potansiyelinden başka bir şey değildir ve sapması bu anlamda kendi insani ergon'undan ve telos'undan sapma olacaktır. Başarısı da başarısızlığı da nettir! Oysa, varoluşçu özne, anlamı yokluktan üretmeye zorlanan bir bilinçtir. Aristotelesçi özne ise, anlamı taşıyan var oluşlara (ya da MacIntyre'da geleneğe yerleşmiş yetilere) sahip olup, bunu iyi ya da kötü gerçekleştirme olanağı ile karşı karşıyadır. Şimdi, dunamis'in yokluğu neden kritik bir önemdedir diye sorulabilir. Çünkü ve eğer; insanın belirli bir dunamis'i yoksa erdem kavramı temelsizleşir, "İyi insan" fikri öznel tercihelere indirgenir ve de ahlâk, yetkinleşme, gerçekleşme ve gelişmeye değil, icat meselesine dönüşür. MacIntyre'ın varoluşçuluğa yönelttiği temel itiraz tam da burada temellenir. Ona göre seçim, yönelimli bir potansiyel ve teleolojik bir çerçeve olmaksızın normatif bir ölçüt

üretemez (MacIntyre, 1981, s. 148). Ve burada ayrıca seçim ile ilgili bir diğer soruyu dile getirmek zorunlu olur: Seçim bir başlangıç mı yoksa bir gerçekleşme mi/olma mı? Başka bir ifadeyle, seçim, bir başlangıç noktası mı yoksa bir var olmaya geçme biçimi (olma/energeia) mi olarak düşünülmelidir? Tartışma şu temel ayrımda düğümlenir: Varoluşçulukta seçim, insanın başlangıcıdır ama Aristotelesçi kavrayışta seçim, insanın potansiyelinin gerçekleşme dolayımıdır. MacIntyre, ikinci görüşü modern dünyada yeniden kurmaya çalışır. Ona göre insan, kendini yoktan var eden bir bilinç değil, belirli yetkinliklere doğru gelişebilen bir varlıktır. Ahlâk da bu gelişimin niteliğiyle ilgilidir. Bu nedenle dunamis kavramının yokluğu, varoluşçuluğun aslında ve esasında Aristotelesçi varlık anlayışından da radikal bir kopuş olduğunu teyit eder.

Dunamis ve Seçim: Varoluşçu Özgürlük Eleştirisi

Varoluşçuluk ile Aristotelesçi etik arasındaki en temel ayrımlardan birinin, insan eyleminin ontolojik yapısına ilişkin olduğu ve onun özellikle "seçim" kavramında görünür hâle geldiği yukarıda söylenmişti. Varoluşçulukta seçim, öznenin kendisini kurduğu yaratıcı bir başlangıç olarak anlaşılırken, Aristotelesçi gelenekte seçim, önceden var olan yönelimli potansiyellerin bilinçli gerçekleşmesi olarak kavranır. Bu fark, yalnızca etik teori düzeyinde değil, insanın ne tür bir varlık olduğuna dair metafizik varsayımlarda köklenir. Aristoteles'in dunamis kavramı, genellikle "güç" ya da "potansiyel" olarak çevrilse de, rastlantısal bir imkân alanını ifade etmez. Dunamis, belirli bir varlığın doğasına içkin olan ve belirli türden gerçekleşmelere yönelen bir imkân yapısıdır. Bir varlığın ne olabileceği, onun ne olduğundan bağımsız değildir. Bu nedenle insan söz konusu olduğunda dunamis, akla dayalı etkinlikte bulunabilme, karakter geliştirebilme ve erdemli bir yaşam sürebilme gibi belirli yönelimleri içerir. Aristoteles'in bilinçli tercih anlamında kullandığı prohairesis kavramı da bu bağlamda anlaşılmalıdır: Seçim, sınırsız seçenekler arasından keyfi bir yönelim değil, insanın sahip olduğu potansiyellerden hangilerini fiile geçireceğine ilişkin akla dayalı bir belirlemedir. Dolayısıyla Aristoteles'e göre prohairesis, özün yaratımı değil, özde potansiyel olarak bulunan yönelimlerin etkinleşme biçimidir (Aristotle, 2009, 1112a15–1113a10).

Varoluşçuluk ise bu ontolojik zemini reddeder. Sartre'ın "varoluş özden önce gelir" önermesi, insanın önceden belirlenmiş bir doğaya ya da yönelimli potansiyele sahip olmadığı anlamına gelir. İnsan, ne olacağına dair herhangi bir belirlenim taşımaksızın dünyaya "atılmıştır" ve kim olacağını seçimleriyle kurar (Sartre, 1946/2007). Bu bağlamda seçim, bir potansiyelin gerçekleşmesi değil, özün inşasıdır. Varoluşçu özgürlük, belirli bir iyi anlayışına yönelmiş bir yetkinleşme kapasitesi değil, değerlerin ve kimliğin özne tarafından yaratılmasıdır.

Bu iki yaklaşım arasındaki fark, ahlâkın kaynağına ilişkin anlayışı kökten değiştirir. Aristotelesçi perspektifte ahlâk, insanın sahip olduğu potansiyellerin iyi ya da kötü gerçekleşme biçimleriyle ilgilidir. Erdem, belirli bir insan yetkinliğinin istikrarlı olarak iyi icra edilmesini ifade eder. Varoluşçulukta ise erdem kavramı klasik anlamını yitirir; çünkü ortada önceden belirlenmiş bir insan yetkinliği bulunmaz. Değerler, insanın seçimleriyle ortaya çıkar ve bu nedenle normatif ölçüt, doğadan ya da insan telos'undan değil, öznenin özgür ediminden türetilir. MacIntyre'ın modern ahlâk eleştirisi bu noktada Aristotelesçi çerçeveye geri dönüş olarak okunabilir. MacIntyre, Aristoteles'in biyolojik doğa anlayışını aynen benimsemese de insanın belirli türden yetkinliklere yönelmiş bir varlık olduğu fikrini korur. Ancak bu yönelimleri doğal öz yerine tarihsel ve toplumsal pratikler içinde temellendirir. İnsan, belirli pratiklere katılabilen, erdem geliştirebilen ve yaşamını anlatısal bir bütünlük içinde sürdürebilen bir varlıktır (MacIntyre, 1999, pp. 81-85). Bu durumda seçim, kişinin kendisini yoktan var etmesi değil, sahip olduğu potansiyelleri hangi pratikler ve erdemler aracılığıyla gerçekleştireceğine karar vermesidir.

Bu perspektiften bakıldığında varoluşçulukta dunamis kavramının yokluğu belirleyicidir. Eğer insanın yönelimli bir potansiyel yapısı yoksa, seçim normatif bir ölçüte bağlanamaz; yalnızca öznel bir kurma edimi olarak kalır. MacIntyre'ın varoluşçuluğa yönelttiği örtük eleştiri, tam da bu noktada yoğunlaşır: Seçim, ancak insanın ne tür bir varlık olduğuna dair bir anlayış içinde anlam kazanabilir. Aksi hâlde özgürlük, yönelimli bir yetkinleşme kapasitesi olmaktan çıkar ve sınırsız fakat ölçütsüz bir belirlenimsizliğe dönüşür.

Sonuç olarak Aristotelesçi gelenekte seçim bir başlangıç değil, bir gerçekleşme tarzıdır. İnsan, kendisini yoktan kuran bir bilinç değil, belirli potansiyeller taşıyan ve bu potansiyelleri iyi ya da kötü gerçekleştirme sorumluluğu bulunan bir varlıktır. MacIntyre'ın projesi, bu Aristotelesçi içgörüyü modern dünyada yeniden kurarak, varoluşçuluğun sunduğu köksüz özgürlük anlayışına karşı yönelimli ve ölçütlü bir özgürlük kavrayışı geliştirmeyi amaçlar.

Sonuç Yerine: Dunamis, Seçim ve MacIntyre'ın Erdem Etiği

Aristotelesçi dunamis kavramı ile varoluşçu seçim anlayışı arasındaki ayrım, Alasdair MacIntyre'ın erdem etiğinin felsefî zeminini anlamak açısından belirleyici önemdedir. MacIntyre'ın modern ahlâk eleştirisi çoğu zaman gelenek, pratik ve anlatı kavramları üzerinden okunur; ancak bu kavramların altında yatan daha derin varsayım, insanın belirli türden yetkinleşmelere açık bir varlık olduğu yönündeki Aristotelesçi görüştür. Başka bir deyişle, MacIntyre'ın erdem etiği, örtük biçimde bir dunamis ontolojisine dayanır.

Aristoteles'te dunamis'in, belirli bir doğaya içkin yönelimli imkân anlamına geldiği belirtilmişti. Bu zeminde insan da akla uygun eyleyebilme ve karakterini belirli doğrultularda geliştirebilme kapasitesine sahiptir.

Bu kapasite, normatif bir yön taşır: İnsan için iyi olan, bu potansiyellerin yetkinleşmesidir. Erdemler ise bu yetkinleşmenin istikrarlı hâle gelmiş biçimleridir. Dolayısıyla seçim (prohairesis), insanın kendisini yoktan kurması değil, hangi potansiyellerini hangi yönde gerçekleştireceğine ilişkin akla dayalı bir belirlemedir.

MacIntyre, modern dünyada Aristoteles'in biyolojik teleolojisini doğrudan savunmaz; ancak onun yerine tarihsel ve toplumsal olarak biçimlenmiş bir yetkinleşme anlayışı koyar. İnsan, belirli pratiklere katılabilen, bu pratikler aracılığıyla içsel iyileri gerçekleştirebilen ve bu süreçte karakterini şekillendirebilen bir varlıktır. Bu durum, Aristoteles'teki dunamis kavramının toplumsal-tarihsel bir yeniden yorumudur. İnsan doğası burada sabit bir öz olarak değil, belirli türden gelişmelere açık bir yapı olarak anlaşılır (MacIntyre, 1981, pp. 204–207).

Bu çerçevede erdemler, MacIntyre'da da Aristoteles'te olduğu gibi, belirli yetkinliklerin gerçekleşme biçimleri olarak tanımlanabilir. Bir pratiğe katılan özne, o pratiğin içsel iyilerini gerçekleştirebilmek için belirli karakter niteliklerini geliştirmek zorundadır. Sabır, adalet, cesaret ya da dürüstlük gibi erdemler, öznenin potansiyellerini o pratiğin telos'una uygun biçimde etkinliğe çevirebilmesini ifade eder. Seçim burada, varoluşçuluğun öne sürdüğü gibi özün yaratımı değil, öznenin hangi tür bir yetkinleşme/gerçekleştirme sürecine katılacağını belirlemesidir. Varoluşçulukta böyle yönelimli bir potansiyel yapısı bulunmadığı için erdem kavramı klasik anlamını yitirir. Eğer insanın belirli bir etkinleşme doğrultusu yoksa, erdemler insan doğasına uygun yetkinlikler olarak değil, öznel tercihler ya da projeler olarak görünür. Bu durumda ahlâk, yetkinleşme sürecinden ziyade değer yaratma edimine indirgenir. MacIntyre'ın modern ahlâkı "emotivist" olarak nitelemesi, tam da bu türden bir temelsizliğe işaret etmek içindir (MacIntyre, 1981, pp. 22-23).

MacIntyre'ın erdem etiği bu nedenle seçim anlayışını kökten yeniden konumlandırır. Seçim, boşlukta gerçekleşen bir yaratım eylemi değildir; öznenin belirli pratikler içinde şekillenen potansiyellerini hangi yönde geliştireceğine ilişkin tarihsel ve toplumsal olarak yerleşik bir yönelimdir. İnsan, kendisini yoktan kuran bir bilinç değil, belirli türden iyilere doğru gelişebilen bir varlıktır. Bu gelişimin ölçütleri ise bireysel tercihlerden değil, pratiklerin içsel iyilerinden ve geleneklerin sürekliliğinden doğar.

Bu perspektiften bakıldığında MacIntyre'ın erdem etiği, varoluşçu özgürlük anlayışına karşı yöneltilmiş dolaylı fakat güçlü bir eleştiri içerir. Özgürlük, belirlenimsizlik değil, doğru yönelimli potansiyelleri gerçekleştirebilme kapasitesidir. Ahlâk da değerlerin icadı değil, insanın hangi tür bir varlık olabileceğine dair içkin imkânların yetkinleştirilmesidir. MacIntyre, Aristotelesçi dunamis anlayışını modern dünyada yeniden yorumlayarak, seçimi ve özgürlüğü yaratım değil, gerçekleşme olarak kavrayan bir erdem etiği inşa eder. Bu erdem etiğinin Aristotelesçi-MacIntyrecı öznesi, varlık içinden ve onunla dost olarak kendini yeşertmeye (eudaimonia) yönelmiş ve de ontik bir arkhe olarak kendinden hareketle yaşama doğru yol alan bir girişimcidir/kurucudur. O, "şikayetçiliği", "karamsarlığı", "saltık seçimi", "hiçlikte temellendirilmeye çalışılan özgürlüğü" ve dahi "insanı ölüme doğru yol alan bir varlık olarak" tespit etmeyi üzerinde durulacak bir mesele olarak görmez. Bu bir bakıma ve esasında, varoluşçuluğun neden etik bir ideal ortaya koyamadığını da tarif eder gibidir. MacIntyre'ın Varoluşçuluk kitabının ortalarında dile getirdiği şu cümle birçok açıdan son derece manidar ve bizzat üzerinde ayrıca durmayı gerektirir: "Demokratik ideal, varoluşçu öncüllerden hareketle çıkarsanamaz." (MacIntyre, 2001, s.43). Peki, etik bir ideal çıkar mı? Bu son derece can yakıcı bir sorudur…

Kaynaklar

Aristotle. (1925). Ethica Nicomachea (I. Bywater, Ed.). Oxford University Press.

Aristotle. (2009). Nicomachean ethics (W. D. Ross, Trans.; L. Brown, Ed.). Oxford University Press.

Aristotle. (2016). Metaphysics (C. D. C. Reeve, Trans.). Hackett Publishing.

Camus, A. (1991). The myth of Sisyphus (J. O'Brien, Trans.). Vintage. (Original work published 1942).

Crowell, S. (2012). Existentialism. In E. N. Zalta (Ed.), The Stanford encyclopedia of philosophy.

Erkızan, H. N. B. (2012). Aristoteles metafizik yazıları. Sentez Yayıncılık.

Erkızan, H. N. (2025a). Aristoteles'te olabilme (dunamis), olma (energeia), var-oluşsuzluk problemi ve etik üzerine. In D. Kurtoğlu Taşdelen (Ed.), Filozoflarla etik problemler: Sorudan gelen yakınlık-içinde (ss. 39–55). Çizgi.

Erkızan, H. N. B. (2025b). Aristotelesçi var oluşçuluk üzerine (I). Arkhe-Logos, 20, 121–133.

MacIntyre, A. (2001). Varoluşçuluk (H. Hünler, Çev.). Paradigma Yayınları.

Knight, K. (2007). Aristotelian philosophy: Ethics and politics from Aristotle to MacIntyre. Polity Press.

MacIntyre, A. (1981). After virtue. University of Notre Dame Press.

MacIntyre, A. (1988). Whose justice? Which rationality? University of Notre Dame Press.

MacIntyre, A. (1990). Three rival versions of moral enquiry. University of Notre Dame Press.

MacIntyre, A. (1999). Dependent rational animals. Open Court.

MacIntyre, A. (2007). Existentialism. Continuum. (Original work published 1957).

Sartre, J.-P. (2007). Existentialism is a humanism (C. Macomber, Trans.). Yale University Press. (Original lecture 1946).